

Professori Kari Hokkanen:

Veteraaniperinne muuttuvassa maailmassa

Tammenlehvän Perinneliiton alueellisen veteraaniperinteen seminaari Seinäjoki 22.10.2016

Saadessani pyynnön alustaa seminaarissa tämän otsikon aiheesta, en ollut lainkaan varma, mitä järjestäjät odottavat. Tämä tästä nyt kuitenkin tuli. Esitys kestää noin 40 minuuttia.

Veteraani-sana tulee latinan vanhaa tarkoittavasta sanasta *vetus*. Veteraani on sodassa ollut sotilas, ei välttämättä iältään vanha. Kun nykyiset veteraanimme palasivat jatkosodasta ja sen jatkosta Lapin sodasta, he olivat usein häthätää päälle 20-vuotiaita, muutama allekin. Nyt se pieni vähemmistö heistä, jotka vielä elävät, ovat sotavanhuksia. Minun ikäpolveni, me veteraanien lapset, olemme harmaantuneita jo mekin.

Maaailma, jossa veteraanimme ovat vanhentuneet, on muuttunut hyvin toisenlaiseksi. Myös veteraaniperinne on muuttunut.

Aloitin kuitenkin kauempaa kuin nyt keskuudessamme elävistä veteraaneista.

Olen jakanut esitykseni seitsemään osaan. Aloitan antiikista ja päädyn tämän päivän Suomeen.

...

Veteraaniperinteen peruselementit löytyvät jo vanhasta Roomasta. Rooma palkitsi sotilaitaan kahdella tavalla, aineellisella ja henkisellä. Kaksikymmentä vuotta palvelleella legioonalaisella oli oikeus saada maatila, josta sai viljelemällä elannon. Legioonalaiset saivat marssia voittoisien keisarien ja sotapäälliköiden triumfikulkueissa, kansanjoukkojen riemuitessa ja ihaillessa. Epäilemättä rivilegionaalainenkin tunsu ylpeyttä, varsinkin kun kunniaa täydensi joskus reilustikin jaettu raha.

Leipää ja kunniaa siis.

Veteraanien palkitseminen edellytti voitollisia sotia. Hävinneitä nöyryytettiin, pantiin kulkemaan ikeen alitse, kuljetettiin vankeina triumfikulkueissa ja pantiin lopuksi raatamaan orjina voittajien pelloilla ja kaivoksissa. Kun voitot vähenivät, loppuivat triumfit ja kapeni veteraanien leipä. Tämä pysyi realiteettina sitten myöhemminkin.

Suomalaisen sotilaan osa Ruotsin voittoisissakin suurvaltasodissa oli kurja. Tuskin joka kymmenes 1600-luvulla Baltiaan, Saksaan tai Puolaan viety palasi kertomaan kokemuksiaan. Voittosaalis jäi ylimmälle sodanjohdolle, aatelisten linnoihin ja kartanoihin, pääosin Ruotsiin. Rivisotilaille ja

hänet sotaan kustantaneelle talonpoikaisyhteisölle sota merkitsi köyhtymistä. Harvoja palanneita odotti ruotuvaivaisen osa yhteisön elättinä.

Se sota, jonka veteraanit nousivat ensi kertaa kunnolla Suomen kansan tietoisuuteen, oli vuosina 1808-09 käyty Suomen sota. Sen teki Johan Ludvig Runeberg kaksiosaisella runokokoelmallaan *Fänrik Ståhls Sägner*, jotka ilmestyivät vuosina 1848 ja 1860.

Suomen sota oli surkea, huonosti johdettu ja päättyi perusteelliseen tappioon. Runeberg liioitteli ja kaunisteli kirjoittaessaan todellisista upseereista ja keksityistä sotamiehistä. Hän teki hävityn sodan *voitetuista moraalisia voittajia*. Hävittykään sota ei ollut kansalliselta kannalta turha, kunhan siinä oli osoitettu urhoollisuutta.

Tuon runokokoelman vaikutus oli aivan valtava. Tuolloin vajaan puolen vuosisadan takaiset muistot heräsivät henkiin. Taistelupaikoille pystytettiin ensimmäiset muistomerkit. Alkoivat paikalliset perinnejuhlat. Kärjessä kulki Etelä-Pohjanmaa, jossa Lapuan taistelu sai muistomerkkinsä 1864 ja Alavuden 1881; kumpikin paljastettiin suurin juhlallisuuksin valtiovallan vieroksunnasta välittämättä. Vuonna 1902, keskellä sortokautta, tehtiin päätös viettää Lapuan päivää vuotuisena juhlanä.

Nimenomaan sortokausien aikana Vänrikki Stoolin tarinoiden vaikutus oli hyvin suuri, myös veteraaniperinteen rohkaisijana. Vuonna 1899, Helmikuun manifestin vuonna, sitä myytiin 75 000 kappaletta. Runoja osattiin ulkoa, niitä myös sävellettiin. Tuleva marsalkka Mannerheimkin innostui niistä lapsena, ja hänhän ymmärsi veteraanityön arvon maanpuolustushenkeä rakennettaessa. Ainakin vielä se ikäpolvi, johon minä kuulun, luki koulussa Vänrikkejä. Sven Dufvasta ja Hurtti Ukosta tai naissukupuoolesta Lotta Svärdistä tuli kansallisia ikoneja.

Vänrikeistä löytyy suomalaisen veteraaniperinteen alku sekä aineellisessa että henkisessä mielessä. Runoissa muistutettiin tarpeesta jakaa tukea sodassa kärsineille ja välittää veteraanien perinnettä ja arvoja jälkipolville.

Painopiste oli jälkimmäisessä, mutta myös veteraanien taloudellisesta ahdingosta muistutettiin. Jo *johdantorunossa* vanha vänrikki polttelee vaatimattomassa asumuksessaan kessua, kun taas nuoren ylioppilaan merenvahapiipussa paloi tuoksuva Gävlen vaakuna. *Sotilaspoika*, kaatuneen ruotusotilaan jälkeläinen, oli ruotuarmeijan lakattua karkotettu sotilastorpasta ja eli nyt syöden leipää vierahan. *Sotavanhus*-runon päähenkilö eleli Alavudella ruoturina, talosta taloon kulkevana hyljeksittynä hoidokkina.

Voimakkaimmin otetaan veteraanikysymykseen kantaa runossa *Vänrikin markkinamuisto*.

Yksikätinen vanha veteraani koettaa laulamalla hellittää kuulijoiltaan lantteja sotilashattuunsa.

”Laulu huono, palkka halpa / niitä torilla mä laulan, leipäpalaa pyytäen”. Paikalle sattuu kenraali, saman sodan veteraani hänkin. Ja hän lausuu:

”*Tasan ei käy onnen lahjat / niin se Luojan sääntö on / minä rikas, arvos olen / sinä köyhä arvoton / yhteistäpä meillä paras / horjumaton alttiis / kunto verin vahvistettu / omantunnon todistus*”.

Kenraali kehottaa krenatööriä panemaan hattunsa rohkeasti päähän, kuten hänkin kantoi omaansa. Rohkaisua täydensi lupaus osoittaa aseveljelle jopa pysyvä asuinsija ja elanto.

...

Vuoden 1918 sodan suomalaiset kävivät pääasiassa toisiaan vastaan, kumpikin puoli ulkomaisten auttamana. Sodan nimestä on kiistelty. Lopputuloksesta katsoen vapaussodan nimitys on perusteltu. Sitä näkemystä, että se olisi ainoa hyväksyttävä nimitys, en jaa. Oleellisin osa tuota sotaa oli punakaartin kapinan kukistaminen. ”Järjestyksen palauttaminen” oli Mannerheiminkin toimeksianto, kun hän lähti tammikuussa 1918 Pohjanmaalle.

Valkoinen veteraaniperinne alkoi rakentua heti. Punaista ei julkisesti sallittu.

Ensimmäiseksi olivat liikkeellä jääkärit. Heti syksyllä 1918 perustettiin jääkärien omasta toimesta elin, *Jääkäritoimisto*, valvomaan jääkärien, eritoten haavoittuneiden sekä kaatuneiden omaisten, taloudellisia etuja.

Kun eduskunta keskusteli jääkäreille valtion varoista myönnettävästä palkkiosta, nostettiin esille myös monien vapaaehtoisten suojeluskuntalaisten tarpeet. Jääkärien asia katsottiin kuitenkin kiireellisimmäksi järjestää. Yksi syy tietysti oli, että kun jääkäreitä oli paljon vähemmän kuin suojeluskuntalaisia, selvittiin pienemmällä määrärahalla.

Valtioneuvosto myönsi keväällä 1919 jääkäripataljoonassa palvelleille ”tunnustuksena suuriarvoisesta työstä isänmaan yhteisen asian hyväksi” nykyrahassa 2000 euroa miestä päälle. Muille palkkiota ei herunut.

Jääkärien perinnetyökin käynnistyi heti. *Jääkäritoimisto* käynnisti elämäkerraston kokoamisen. Työ valmistui 1938, ja täydennettyjä laitoksia seurasi. Jääkäreistä tuli sankareita, siksikin että he kirjoittivat itse historiansa.

Vuonna 1921, pääjoukon kotiinpaluun 3-vuotispäivänä, perustettiin *Jääkäriliitto*. Se oli ennen muuta perinne- ja arvoyhteisö. Se alkoi julkaista perinnelehteä *Parolea* vuonna 1932. Liitto lopetettiin vasta 1988, jonka jälkeen se jatkoi perinneliittona; Parole ilmestyy tänäkin päivänä julkaisten muistelmia ja dokumentteja sekä juhlien selostuksia.

Jääkäritoimiston ja sitten Jääkäriliiton toiminta ei rajoittunut jäsenistön piiriin. Ne osallistuivat aika suorasukaisesti politiikkaankin. Jääkärien ja Mannerheimin jännitteiset suhteet lientyivät jo sodan aikana. Vahvasti oikealle ja Saksaan kallistuvat jääkärijärjestöt osallistuivat hallitusmuototaisteluun monarkistien puolella, tukivat uhkailevassa sävyssä Mannerheimia presidentiksi 1919 ja häärivät vielä vuoden 1931 presidentinvaalien taustalla.

Jääkäriliiton johto puhui kaikkien jääkärien nimissä, eikä tasavaltalaisten jääkärien ääni kuulunut. Niinhän Mannerheim oli toukokuun 15. päivän voitonparaatissa puhunut koko talonpoikaisarmeijansa puolesta, vaikka moni rivimies ajatteli politiikasta aivan toisin. Tämä ilmiö toistui sitten tuonnempana ja oli osaltaan jakamassa perinnetyötäkin. Onhan myöhemminkin ”veteraanien nimissä” puolustettu tai vastustettu milloin mitäkin.

Jääkäriliitto oli aika vahva poliittinen vaikuttaja. Se kannatti hyökkäävää Itä-Karjalan politiikkaa. Liiton aktiiveja oli mukana Lapuanliikkeessä, ja liittoa käytettiin hyväksi painostettaessa vuoden

1931 presidentinvaaleissa Svinhufvudin hyväksi. Johtajat olivat vahvasti Saksaan suuntautuneita. Jatkosodan aseveljeyden aikana Jääkäriliiton ja Saksan suhteet olivat tiiviit.

Lakkautukselta Jääkäriliitto kuitenkin säilyi. Kun liitto juhli jääkärien paluun 40-vuotismuistoa 1958, paraatia oli Vaasassa vastaanottamassa presidentti Kekkonen, joka oli itse ollut lähdössä Lockstedtiin. Myöhemminkin Kekkonen osallistui jääkärien muistojuhlintaan.

Jääkärien jälkeen järjestäytyivät invalidit, 1924. Valkoisella puolella taistelleita haavoittui noin 7000 – 8000, joista 3000 jäi pysyvästi invalideiksi. Köyhän valtion mahdollisuudet tukea invalideja olivat rajalliset. Tahtoa tuskin olisi puuttunut, olivathan hallitukset vahvasti valkoisia ja eduskunnan porvarillisissa ryhmissä istui useita vapaussotureita.

Julkisen tuen puuttumista korvattiin vapaaehtoistyöllä. *Vapaussodan Invalidien Liitto* kokosi jäsenikseen enimmillään 2000 miestä. Pitkäaikaisin puheenjohtaja oli maakunnassa hyvin tunnettu jääkärieversti Matti Laurila. Liiton työ jatkui vuoteen 1968, jolloin se vapaussoturien alkaessa loppua lakkautti itsensä ja jatkoi perinnesäätiönä.

Muiden veteraanien järjestäytyminen tapahtui myöhemmin. Vuonna 1929 perustettiin *Vapaussodan Rintamamiesten liitto* vaalimaan valkoisia arvoja, pystyttämään muistomerkkejä ja järjestämään juhlia, mutta myös tekemään huoltotyötä. Melkoinen osa vapaussotureista oli tavallista maalaisrahvasta ja monet elivät suoranaيسissa puutteessakin. Liiton perustaminen saattaakin liittyä pula-ajan tuloon, mutta enemmän alkavaan oikeistoradikaaliseen kuohuntaan ja haluun kytkeä vapaussoturien perinnettä siihen.

Liiton yleissävy oli jyrkästi oikeistolainen. Sen säännöissä tehtäväksi oli määritelty ”suojata ja elvyttää isänmaallista toimintaa”. Se ymmärrettiin Lapuanliikkeen ja sitten IKL:n tukemiseksi. Tämä kavensi kannatuspohjaa, eikä yritys hankkia uutta uskottavuutta muuttamalla nimi talvisodan jälkeen *Rintamamiesliitoksi* tuottanut tulosta.

...

Talvisota muutti Suomen henkistä ilmapiiriä oleellisesti. Vaikka talvisodan yksimielisyyttä, ”talvisodan henkeä”, on liioiteltu ja se selittyy osaltaan valtion johtamalla mielipidevaikuttamisella, on siinä vahva peräkin.

Vuoden 1918 kahtiajako menetti merkitystään, kun sosiaalidemokraattinen työväestö osoittautui täysin lojaaliksi puolustussodassa. Niinpä sodan jälkeen pyrittiin laajentamaan valkoinen perinne, miedonnettuna, kattamaan sosiaalidemokraatitkin, entisiä punakaartilaisia myöten. Mannerheim näytti puheissaan esimerkkiä.

Heti talvisodan päätyttyä perustettu *Suomen Aseveljien liitto* kasvoi suurjärjestöksi. Siinä oli enimmillään 7190 jäsenyhdistystä, joissa jäseninä 200 000 miestä ja 40 000 naista, lukuja joihin ei mikään veteraanijärjestö sitten päässyt. Sen tehtäväksi määriteltiin ”vaikeuksiin joutuneiden aseveljien, sotaleskien ja –orpojen, sotainvalidien ja siirtoväen avustaminen”. Erityisesti SAK:n ja sosiaalidemokraattien panos oli suuri. Puheenjohtajaksi valittiin Mannerheimin taatusti oikeistolainen luottomies Paavo Talvela.

Aseveliliiton työn painopiste oli selkeästi sosiaalisella puolella. Ideologisesti sen sävy oli antikommunistinen, tietyllä tavalla vastapaino Neuvostoliiton tukemalle Rauhan ja Ystävyyden seuralle. Niinpä se SKP:n ja valvontakomission vaatimuksesta lakkautettiin tammikuussa 1945, vaikka ”hitleriläismielisenä” tai ”fasistisena” Aseveliliittoa ei mitenkään voinut pitää. - - Rintamamiesliitto kuului heti syksyllä -44 lakkautettuihin ”fasistisiin” järjestöihin, ja sen kohdalla siinä oli aika lailla peräkiin.

Muussa maanpuolustusjärjestötyössä punaisen ja valkoisen yhdistyminen sujui kankeammin. Lotta Svärdiin oli aika vähän tulijoita sos.dem.-naisliitosta eivätkä suojeluskunnat saaneet senkään vertaa jäseniä vasemmalta, vaikka SDP:n johtokin sitä suositteli. Sitä paitsi alkanut uusi sota vähensi vapaaehtoisen maanpuolustustyön harrastusta ja tarvetta, kun laki määräsi liikenevät voimat valtion suoraan palvelukseen.

...

Vuosikymmen sodan päättymisen jälkeen oli veteraanityössä hiljaiselon aikaa. Syyt olivat sekä spontaaneja että ulkoa määrättyjä.

Edellisellä tarkoitan sotaväsymystä. Raskasta kokemusta ei haluttu ainakaan suurin joukoin julkisesti muistella, pikkuporukoissa toki. Aseveli-iltoja ja virallista uhoa oli kuultu kyllästymiseen asti. Jälleenrakennus vaati voimat. Häviävällä puolella, asiallisesti Hitlerin liittolaisena taistelleen Suomenkin päälle langettivat varjoa Saksan natsien kauhutyöt, jotka paljastuivat sodan jälkeen koko maailmalle. Eivätkä omatkaan jauhot olleet ihan puhtaat, varsinkaan vankien tai miehitetyn Itä-Karjalan väestön kohtelussa.

Keskeinen osa vanhoista järjestöistä lakkautettiin, ja muutkin joutuivat panemaan sordiinoa päälle, kun hävinneeltä maalta edellytettiin mukautumista ”uuteen maailmanjärjestykseen”, joka sinetöitiin YYA-sopimuksella. Moni katsoi, ettei sodan muisteleminen ollut korrektiakaan. Sekä valvontakomissio että sitten Suomi-Neuvostoliitto-seura ja joskus virallinenkin Neuvostoliitto ärähti helposti. Kyllähän joukko-osastojen ja taistelujen muistojuhlia pidettiin, mutta varsinaista valtakunnallista veteraanityölle omistautuvaa järjestöä saatiin odottaa runsas vuosikymmen sodan päättymisestä.

Veteraanikenttä myös kirjavoitui, kun se osa vasemmistoa, joka ei ollut suostunut sopeutumaan vuoden 1918 tulokseen, nousi julkisuuteen maanpaosta ja maan alta, vaatimaan kunniaa ja korvauksia, olihan se oman ja rauhansopimuksenkin tukinnan mukaan taistellut tai kärsinyt ”Yhdistyneiden Kansakuntien puolella”.

Syntyivät *Entisten punakaartilaisten liitto* sekä talvi- ja jatkosodassa taistelleiden *Entisten sotilaiden toverikuntien liitto*. Molemmat olivat kommunistisia järjestöjä, eivätkä juuri kyenneet laajentamaan pohjaansa sosiaalidemokraatteihin. Toki myös sosiaalidemokraatit alkoivat julkisesti arvostaa punakapinassa taistelleita ja kaatuneita, joista alettiin puhua vakaumuksensa puolesta kaatuneina tai taistelleina.

...

1950-luvun puolivälin jälkeen suomalaiset veteraanit olivat taas valmiita järjestäytymään valvoakseen etujaan ja vaaliakseen perinteitä.

Suomen Sotaveteraaniliitto perustettiin 1957, aluksi nimellä Rintamamiesten Asutusliitto, mikä korosti sen työn sosiaalista painopistettä. Nykyisen nimensä liitto otti 1964. Se oli tavallaan Aseveliliiton perinnön jatkaja, vaikka sitä ei julkisesti voitukaan sanoa, koska edeltäjä oli rauhansopimuksessa kielletty. Se kokosi varsin laajan jäsenkunnan. Sen toimiala oli sekä sosiaalinen avustustyö, taloudellinen edunvalvonta että perinteen ylläpitäminen. Alkoivat myös veteraanien muistelumatkat Suomen puolella sijainneille taistelupaikoille.

Sotaveteraaniliitto ei saanut kaikkien veteraanien kannatusta. 1964 perustettiin kilpailevaksi järjestöksi *Rintamamiesveteraanien liitto*, nykyinen Rintamaveteraaniliitto. Kumpikin ilmoitti olevansa poliittisesti sitoutumaton, mutta käytännössä rintamamiehet kallistuivat vasemmalle ja sotaveteraanien yleissävy oli porvarillinen. Välit olivat ajoittain kireätkin, eikä yrityksillä yhdistämiseen ollut menestystä. Ainakin kerran tuloksena oli kolmannen liiton, joskin lyhytikäiseksi jääneen, perustaminen.

On paljon puhuttu siitä, kuinka veteraaneja varsinkaan 70-luvulla ei arvostettu, vaan valtionkin johdossa heitä väheksyttiin ja kunniaansa loukattiin. Sitä on kyllä liioiteltu. Epäilemättä vasemmistoradikaalisen nuorisoin puolelta sitä oli, mutta se selittyy paljolti sukupolvikapinalla. Valtaosa kansasta, nuorisostakin, aivan varmasti piti veteraaneja arvossa. Olin 70-luvulla Alkio-opiston rehtorina enkä ainakaan sen opiskelijoissa havainnut pienintäkään pahaa puhetta veteraaneista.

Suurin syy siihen, että veteraanien sosiaaliset edut kehittyivät hitaasti, johtui enemmän resurssien niukkuudesta. Oli keskityttävä puutteenalaisimpiin, kuten invalideihin. Ohiammuttuja oli niin paljon, että merkittävä taloudellinen tuki heille niin kauan kuin he olivat itse työiässä, olisi vaatinut isompia summia kuin mihin oli varaa. Päättäjissä eduskunnassa ja hallituksissa oli aina paljon veteraaneja, ja he tiesivät äänestäjissään olevan paljon veteraaneja. Mutta budjeteilla oli rajansa. Velkaakaan ei voitu tehdä siihen tahtiin, johon sittemmin totuttiin.

Veteraanijärjestöjen vahvistuva edunvalvontatyö vaikutti kyllä ilman muuta siihen, että etuja alettiin myöntää, kuntoutukseen, rintamalisiin jne. Mutta merkittävästi ne paranivat vasta kun saajien määrä oli pienentynyt ja kansantalous vaurastunut.

Sotilaille oli jatkosodan alussa, kun voittoon uskottiin, lupailtu palkkioita, lähinnä omaa maata. Kun ei tullutkaan peltoja jaettaviksi Aunuksen aukeilla eikä saatu edes takaisin talvisodassa menetettyjä alueita, oli tyydyttävä pienentyneen Suomen mahdollisuuksiin. Sielläkin peltonsa ja metsänsä menettänyt maataloussiirtoväki kulki maansaannissa edellä. Maattomille rintamamiehille osoitettiin paljon ns. kylmiä tiloja raivattaviksi kovalla työllä ja aika pienellä julkisella tuella. Toki sekin oli hyvä asia, myös siltä kannalta, että se ehkäisi yhteiskunnallista radikalisoitumista. Siihen sodan jälkeisinä vuosina houkutus riitti.

Henkisellä puolella oli helpompi ottaa edistysaskeleita. Yhteiset suuret järjestöt antoivat rohkaisua ja itsetuntoa niillekin, joiden osa sodan jälkeisessä siviilielämässä oli karu. Oli sentään oltu yhdessä isänmaan asiassa, jolle annettiin nyt yleistä tunnustustakin.

...

1980-luvulle siirryttäessä koettiin veteraaniperinteessä voimakas renessanssi. Syitä oli useita.

Yksi oli uuden sukupolven, veteraanien lastenlasten, astuminen näyttämölle. Heidän sukupolvikapinansa ei kohdistunut veteraani-isoisiin, vaan pikemminkin he oudoksivat omien vanhempiensa sukupolven välinpitämättömyyttä ja kielteisyyttä, jota sen väitettiin osoittaneen veteraanipolvea kohtaan.

Toinen oli kommunismin kannatuksen väheneminen Suomessa. Vielä enemmän vaikutti Neuvostoliiton otteen heltäminen. Veteraanit ja heidän perinteensä vaalijat pääsivät Summaan ja Tali-Ihantalaankin, ja Venäjän veteraaneja osallistui yhteisiin juhliin.

Yksi ”selän suoristamisen” symboli 80-luvulla oli meille tutun *Suojeluskuntalainen* –patsaan pystyttäminen. Siitä käytiin vielä ankara julkinen kiista, johon Neuvostoliittokin otti osaa. Ajatus kunnioittaa suojeluskuntajärjestöä sekä sen ansioista vapaussodassa että viime sodissa oli kipeä juttu sekä omalle vasemmistolle, myös sosiaalidemokraateille, että venäläisille. Aiheen herkkyydestä kertoo sekin, että Helsingin kaupunginhallitus torjui patsaan pystyttämisen pääkaupunkiin, jonne se alkuaan oli tarkoitettu, ja tuolloinen Holkerin sinipunahallitus kielsi aluksi ministerien osallistumisen patsaan paljastusjuhlaan Seinäjoella 1988. Juhla onnistui lopulta hyvin, ministeriedustuskin järjestyi. Tulipa myös Martti Miettunen, entinen suojeluskuntalainen, silloin SNS:n puheenjohtaja. Siinä oli symboliikkaa.

Pimennossa ollut lakkautettuihin maanpuolustusjärjestöihin liittyvä perinnetyö uskalsi nousta muutenkin näkyväksi. Lottien perinnöstä ponnistava *Rintamanaisten Liitto* perustettiin 1980, ja se sai sitten jatkajikseen useamman järjestön. Lotta Svärdin 70-vuotisjuhlassa Finlandiatolalla 1991 oli paikalla mm. presidentti Koivisto ja pääministeri Aho. Muutos oli hätkähdyttävän nopea.

Myös Etelä-Pohjanmaan piiriesikunnan taloon rakennettu Suojeluskunta- ja Lotta Svärd -museo, jonka kunnostamiseksi perustettiin muutama vuosi sitten toimelias tukiyhdistys, on tällaisen ”kumpujen yöstä” nousseen veteraaniperinteen tärkeä vaalija. 1980-luvun alussa perustettu Suojeluskuntien ja Lotta Svärdin perinteiden liitto kattaa 25 jäsenjärjestöä, säätiötä tms.

...

Uusin veteraanityö ja –perinne, joka käynnistyi 80-luvulla ja vauhdittui seuraavalla vuosikymmenellä, sisältää seuraavat tärkeät piirteet:

- (1) Perustettiin hyvin paljon perinnejärjestöjä, osaksi kunnioittamaan sitä maanpuolustustyötä, joka oli rauhansopimuksessa painettu pimentoon.
- (2) Se veteraanityö, joka oli elänyt jo kauemmin, sai uutta puhtia alleen, sekä
- (3) Historiantutkimuksen edistyessä perinnekeskustelu tasoittui. Kun vielä Linnan *Tuntematon sotilas* (1954) oli ensiksi tuomittu epäisänmaalliseksi sotilaiden häpäisyksi, siitä tuli maanpuolustusväenkin yleisesti hyväksymä. Ymmärrettiin, että vaikka useimmat veteraanit olivat sankareita, kaikki sankarit eivät olleet mallikelpoisia eivätkä kaikki sankareita ollenkaan. Mutta veteraaneina heitäkin alettiin pitää.

Veteraaniperinne on vuosikymmenten vieressä ja sodan tutkimuksenkin edetessä saanut inhimillisempiä ja realistisempia piirteitä. Tieto siitä, että 15 700 sotilasta sai sotapsykiatrista hoitoa jatkosodan aikana, on havahduttava. Vaikka noita ”tärhtäneitä”, joiden psyyke ei kestänyt olosuhteita, joihin he joutuivat, paljon oli halveksittu tai ainakin unohdettu, nyt ymmärretään, että veteraaneja hekin olivat ja useimmat tehneet parhaansa.

Veteraanityö elää tänään voimallisena sekä määrällisesti että laadullisesti. Järjestöjä on kymmenittäin, Tammenlehvän perinneliitossakin on 25 järjestöjäsentä. Ehkä kaikki ovat tai ainakin ovat olleet tarpeellisia, vaikka aika paljon samat vanhat ihmiset niissä pyörivät ja samoilla rahalähteillä käyvät.

Hyvät kuulijat!

Mietin pitkään, mitkä ovat tämän uuden veteraanityön parhaat aikaansaannokset henkisellä puolella. Minusta niitä on kaksi. Toinen on veteraanihautajaisten perinne, toinen tammenlehvämerkki.

Sotaveteraaniliiton johdossa mietittiin syksyllä 1983, kuinka voitaisiin antaa jokaiselle isänmaata puolustaneelle tunnustus. Rintamalla oli palkittu kunniamerkein monia, mutta kaikille niitä ei osunut. Kansalaismielipide kuitenkin katsoi, että jokainen on tunnustuksen arvoinen, olipa panos ollut suurempi tai pienempi.

Mietittiin, ylennettäisiinkö kaikki sotaan osallistuneet sotilasarvossa? Liitettäisiinkö jo myönnettyihin arvomerkkeihin lisätunnus rintamalla olleille? Vai perustettaisiinko uusi, jokaiselle jaettava ansiomitali?

Mikään näistä vaihtoehdoista ei joko ollut mahdollinen tai tyydyttänyt muuten.

Päädettiin perustamaan erityinen veteraanimerkki, jota kannettaisiin myös arkipuvussa. Parhaaksi arvioitiin hopeametallinen tammenlehvä, hinnaltaan halpa. Se voitaisiin jakaa jokaiselle.

Seurasin tammenlehvämerkin syntyä läheltä, koska ystäväni Veikko Pihlajamäki oli silloin puolustusministerinä; hän oli itse rintamaupseeri ja haavoittunutkin, viimeinen veteraani valtioneuvoston jäsenenä. Hän järjesti ministeriön budjettiin tarvittavan määrärahan.

Tammenlehvästä tuli heti arvostettu. Tärkeintä oli, että sitä arvostivat veteraanit itse. Veteraaneja oli 80-luvulla paljon, merkkejä näkyi paljon, päivittäin. Sota sai uudet kasvot, ikääntyneet ja arkiset. Moni huomasi, että tuttu ”tavallinen” mies olikin niitä, joita oli itsenäisyydestä kiittäminen. Sen kiinnitti rintaansa moni sellainenkin, joka ei ollut muuta tunnustusta saanut eikä kaivannutkaan eikä järjestöistä piitannut.

Tammenlehvä koettiin merkiksi, jolla saattoi ihan vaatimattomasti Vänrikki Stoolin lailla ilmoittaa, että ”olinhan siellä minäkin”

Ensimmäisen tammenlehvän luovuttivat 21. helmikuuta 1986 ministeri Pihlajamäki ja puolustusvoimain komentaja, kenraali Jaakko Valtanen Mauno Koivistolle, viimeiselle veteraanille tasavallan presidenttinä. Vuoden loppuun mennessä sitä oli sotilaspiireissä jaettu 210 000 kappaletta. Vain harva merkkiin oikeutettu jätti sen ottamatta. Paljon sitä näkee myös risti-ilmoituksissa.

Tammenlehvän merkityksestä veteraaniväen yhdistäjänä kertoo sekin, että *Tammenlehvän Perinneliitto* pystyy kokoamaan kaikki nyt toiminnassa olevat veteraanijärjestöt yhteisen tunnuksen alle.

Tammenlehvätunnus on paras ajateltavissa oleva henkinen tunnustus veteraaneille. Se myönnetään jokaiselle, riippumatta siitä kuuluuko johonkin liittoon tai ei. Se on samanlainen niin kenraalille kuin sotamiehellekin. Se symboloi upeasti paitsi urheutta ja velvollisuuden täyttämistä tarvittaessa myös demokratiaa ja tasa-arvoa.

Toinen perinne, joka syntyi joskus 1980-luvulla, en tiedä täsmällisemmin – joku ehkä osaa sanoa – liittyy veteraanin hautaukseen. Kirkkoon tuodaan veteraanijärjestön lippu, liiton edustajat tuovat arkulle viimeisenä kukkatervehdyksenä seppeleen. Musiikki, aikaisemmin tavallisimmin Klemetin *Oi kallis Suomenmaa* ja nykyään yhä useammin Kalervo Hämäläisen *Veteraanin iltahuuto* täydentävät tunnelmaa. Veteraanityön ja kirkon suhteet ovat olleet läheiset koko ajan.

Tämä traditio on tehnyt jokaisen veteraanin hautajaisista sankarihautauksen. Hieno idea, veteraanityötä parhaimmillaan.